

WETENSKAP, NAVORSING, DOSERING*

Prof. T.T. Cloete

ABSTRACT

The point is made very clearly that there is a crisis at the universities in South Africa. The conclusion is drawn that part of the crisis can be explained by reasoning that the universities are not drawing the best academics because of poor salaries and that everything else is suffering because of this. The same situation also seems to obtain in Europe.

A university has to reflect on the nature of science, of scientific endeavour, and has to inculcate in students a basic curiosity about the nature of things. Scientific investigation has to be pursued for the sake of knowing - the author expresses pleasure in the fact that his own subject, theory of literature, has little pragmatic application. This is greatly conducive, then, to the pursuit of pure academic inquiry.

Daar is in die afgelope tyd baie ramp geroep oor die Suid-Afrikaanse Universiteite. Daar was 'n hele reeks uitsprake in tydskrifte en koerante. Daar is onder andere gewys op die gebrek aan navorsing en op slegte dosering, en tegelyk op te min geld vir die universiteite en onvoldoende salarisse - eintlik 'n paradoks dat daar tegelyk geklae word oor swak subsidie/salarisse en swak navorsing/dosering - tensy ons redeneer dat die universiteite nie die beste geleerdes trek nie vanweë die swak salarisse, wat ek graag as 'n verklaring vir hierdie toestand wil aanvaar.

* Rede gelewer by geleentheid van die gradeplegtigheid van die Fakulteit Lettere en Wysbegeerte.

Koers 49(1) 1984

Die normale wetenskaplike vrae word eeue lank al deur die universiteit ekstravert gevra, dit wil sê na buite gerig. Die universiteit kan sy probleme egter alleen oplos deur homself as studie-objek te neem. Dit sal tog op h ontstellende teëspraak uitloop as die universiteit moeilike vrae kan oplos solank hy die vrae weg van homself af rig, maar nie oplossings kan vind waar hy homself as studie-objek het nie.

Dit is nie net by ons in Suid-Afrika h onsekere toestand ten opsigte van die universiteite nie. In Engeland, Amerika en Europa is dit lankal ook so. Ek lees vir u gedeeltes voor uit h Nederlandse artikel van baie onlangs. Dit klink amper asof die Nederlandse geleerde oor die universiteite in Suid-Afrika praat. Vir u gerief vertaal ek die gedeeltes wat ek voorlees uit die Nederlands in Afrikaans:

"Die golf van demokratisering wat die Nederlandse universiteite aan die einde van die jare 60 en in die jare 70 beroer het, het h aantal merkwaardige gevolge gehad. so het die opvattinge oor gelykheid soms tot absurditeit gelei, met name by verskillende studierigtings in die alfa- en gamma-wetenskappe.... Nie alleen sou daar volstreekte gelykheid bestaan tussen dosente en studente - soos dit onder andere tot uiting kom in die "one man one vote"-stelsel wat hier en daar uitgeroep is nie - maar ook tussen dosente en ondersoekers onderling mog daar geen verskil in prestasie en kwaliteit (meer) bestaan nie.

"Gevoed deur anti-elitêre en anti-intellektuele onderstrome het daar altans binne sommige studierigtings van die sosiale- en geesteswetenskappe h tyd lank h taboe gerus op publiseer, die doen van wetenskaplike ondersoek en die verwerf van aansien deur deskundigheid en prestasie. Wanneer iemand hom onderskei het deur die doen van belangrike ondersoek, deur publikasie in tydskrifte van naam of deur eervolle uitnodigings, is dit meesal opgevat as oordrewe 'prestasiedrang' ... Die ondersoeke wat desondanks verrig

is en die publikasies wat tog verskyn het, is dikwels afgemaak as 'triviaal' en 'vak-idioties'.

"Bowendien het daar allerlei kompensasiemeganismes ontstaan. Wanneer iemand glad geen ondersoek gedoen het of niks gepubliseer het nie, is daar gou opgemerk dat hy of sy tog 'n belangrike onderwysstaak vervul het; *asof dit iets besonderis sou wees vir iemand wat 'n universitêre funksie vervul* (ek kursiveer). En wanneer iemand ook nouliks of geen onderwysstaak vervul het nie - en dit het eweneens voorgekom - is daarop gewys *dat die betreffende persoon tog sulke belangrike bestuurfunksies vervul het* (ek kursiveer). Dit was selfs argumente wat gehanteer is by benoemings en bevorderings, soos buitelandse geleerdes wat in Nederland gewerk het by herhaling en tot hulle verbystering - en soms tot erge van hulle Nederlandse kollegas - gerapporteer het ...

"Volgens verskillende ondersoeke wat betrekking het op die jare 70, het 20 tot 50% van almal wat in wetenskaplike range aan die Nederlandse universiteite verbonde was jare lank weinig of niks gepubliseer nie. Dit is tog wel vreemd vir goed betaalde kragte wat veronderstel is om 40% van hulle tyd (of daaromtrent) aan wetenskaplike werk te bestee."

Tot sover die aanhaling, uit J.E. Ellemers se artikel, wat die nogal verontrustende titel dra: "Het kleine bedrog aan de universiteiten" (*De Gids*, jg. 146, nr. 2/3, 1983). Dit klink of die skrywer oor Suid-Afrika praat. Hy noem dan verskeie bronne waarin verwys word na universiteitsdosente in verskeie lande wat onbekwaam is vir hulle werk - en let op die titels van die bronne, byvoorbeeld W.J. Goode: "The protection of the inept", in die *American Social Review* (23, Feb. 1967) of A. de Zwaan: "De bescherming der onbekwamen", in die NRC-Handelsblad (26 Julie 1982). Dit is nogal hierdie onbekwaamheidsfaktor wat dit moeilik maak dat die universiteite met goeie reg beter salarisse vra vir 'n ieder en 'n elk, sonder onderskeid - eintlik 'n bouse sirkel:

swak salarisse met swak personeel maar swak personeel verdien nie beter salarisse nie. Die probleem lê by die universiteite se onvermoë om prestasie intravert te meet en te onderskei. Eerder verlaat die universiteite hulle dan op alternatiewe norme, soos ons hierbo gesien het: Akademikus A vors nie na nie maar doseer darem goed - en kry bevordering; B vors nie na nie en doseer swak maar het tog bestuursbekwaamhede - en kry bevordering.

Dit is 'n gemeenplaas om te sê dat universiteite 'n plek is vir die wetenskapsbeoefening. Tog moet dit nog gesê word, vandag.

Wetenskap is vraagstelling: wat, hoe, waarom? ensovoorts.

Natuurlik is die universiteit die plek vir sulke vrae, maar hy is vandag lankal nie meer die enigste plek daarvoor nie - en dit is al 'n beginpunt vir die oplossing van sy probleme om dit te weet, om te weet hoe verskil hy van ander inrigtings vir vraagstelling en ondersoek en verspreiding van kennis. So 'n vraag kan hom dalk terugwing na 'n fundamentele wetenskapsbeoefening. Daaroor straks weer iets.

'n Eerste vraag wat die universiteit moet weet, is: wat is wetenskap. Die vrugbaarste manier om dit te vra, is as dosente en studente dit saam vra: wil ons, die dosente, wetenskap hê, en wil julle, die studente dit hê?

Eintlik is ek bang om die vraag vir albei partye te probeer beantwoord - veral is ek bang om hier in te staan vir 'n antwoord van die studente se kant.

Maar daar is 'n ander vraag wat ons kan vra en 'n antwoord wat ons kan gee: maak ons die studente gaande oor die wetenskap, ~~a~~ se?

Ons kán. Ons kan begin met *vraagstelling* (nie met feite nie), met 'n onderskeiding tussen fundamentele en toegepaste

denke, met skoling in waarneming deur verskerpte oë en intellek. In my eie vak sou ons moet begin nie met die ensiklopedie, die feite van die vak nie maar met die vraag: wat is literatuur? Dan: wat is die Afrikaans-Nederlandse literatuur, hoe verskil dit van die ander literature in my land (die Engelse, die Swart tale s'n), en van dié in ander lande. Dan sal ek dadelik vind dat reeds my vakbegrensing probleme skep. Ek sou moes begin met 'n - in sekere opsigte nogal ontstellende - boek soos Charles Grivel se *Methoden in de literatuurwetenschap*, natuurlik altyd krities bekyk. Dan is daar nog soortgelyke werke van Mooij, Hanneborg, Ihwe, Bach, Leech, Rees, Verdaasdonk en andere. Dan die vraag: Hoe sien ek my vak fundamenteel - as 'n wonder, van God, die taal wat my gegee is, as handelingsinstrument, as instrument waarmee die mens as kunsmaker literatuur kan maak? En as praktiese instrument is dit nie net daar om soos Reichling (meen ek) opgemerk het die botter aan tafel van my buurman aan te vra nie, maar my totale denke en alle wetenskapsbeoefening hang daarvan af.

Daar is 'n ander vraag: wanneer leer ons die studente 'n wetenskaplike instelling? As ons hulle dit ooit leer. Ek weet, party universiteite hê wat by ons bekend staan as wetenskapsleer. Ons, die dosente en studente, kan onmoontlik in prinsipe daar beswaar teen hê. Ons kan dit verkeerd hanteer en uitvoer, ja, maar studente behoort vandag nêrens op aarde die universiteit te deurloop en te verlaat sonder die teorie van die wetenskap nie.

Al doende leer mens, so word daar gesê. Al doende deur drie en meer jare leer ons die studente miskien wat is wetenskap en wetenskapsbeoefening. Maar vir die wetenskaplike instelling geld die gesegde "al doende leer mens" nie heeltemal of dalk glad nie. U kan self môre die eksperiment onderneem in elke derdejaarsklas en u studente die vraag laat beantwoord: wat is wetenskap - en kyk wat u vir antwoorde gaan kry!

As ons die wetenskap wil beoefen, dan moet ons weet wat dit is. Dan moet ons dit van die *begin* af weet. Die teorie van die wetenskap in die algemeen en van die besondere wetenskappe is by die student in Suid-Afrika taamlik onbekend. Die universiteite sal die omvattende teorie van die wetenskap in die algemeen en van elke vak afsonderlik moet gee, nie só dat die student dit al doende onderweg maar optel nie, maar hy sal daarmee moet begin. Hy sal moet kennis maak, van die begin af, krities, met boeke in die wetenskapsteorie en metodologie - ek gaan u nie probeer imponeer nie, ek noem name, sodat die studente wat voor ons sit hulleself kan afvra wat weet hulle van hierdie skrywers oor wetenskapsteorie en metodologie, dié byvoorbeeld van Bochenski, Harré, Nagel, De Groot, Rescher, Rudner, Hempel, Beerling, Kwee, Mooij, Van Peursen. Dan nog Bartley, Beth, Lakatos, Medawar, Popper, Stegmüller, Reichenbach, Suppes, Seiffert. Ek vermoed alleen die filosofiestudente voel redelik gerus hieroor. Wat weet ons studente selfs van die boeke wat in Afrikaans beskikbaar is soos Stoker se *Beginnels en metodes in die wetenskap* (uit ons eie midde gebore) of De Vleeschauer se *Handleiding by die wetenskaplike tegniek*? Ek dink ook nog aan name soos Bertels en Nauta, Ackoff, Good, Scates, Zwicky, Beveridge.

h Volgende vraag wat gevra moet word, is dié wat deur elke dosent gevra moet word: hoe staan *ek* teenoor die wetenskap, wat is *my* plek daarin? aan die *universiteit*, wat hom bevind naas ander navorsingsinrigtings soos die WNNR, die RAK, die RGN, naas professionele inrigtings soos die Tegnikon, die Onderwyskolleges?

Een van die vanselfsprekendste kenmerke van die wetenskap is dat dit groei. In die mens self is daar h uitdyende dink en voel - dit leer die kunste ons byvoorbeeld - en buite en om hom is die heelal wat steeds uitdy.

Goed dan: *vertel* ek net van daardie groei? Is ek h uitsaaier

in 'n glaskas op 'n pawiljoen met 'n mikrofoon voor my mond? Wat vertel hoe ánder dit laat groei? So 'n soort wetenskaplike omroeper, op sy beste 'n kommentator; of 'n soort wetenskaplike bemiddelaar, 'n akademiese middelman? Ek praat nog nie eers van publiseer nie. Doseer behoort uiteraard al publiseer te wees, soos élke akademikus goeie dosent móét wees. Daar was in die linguistiek en in die filosofie manne soos Ferdinand se Saussure en J.L. Austin, wie se lesings ná hulle dood gepubliseer is deur die mense wat hulle aangeloor het, en wat baanbrekerswerke geword het.

'n Ander vraag wat gevra moet word, is: hoe maak ek die wetenskap toeganklik, die bekende en die nuwe? Dit is nóg een van die aspekte van die wetenskap: dat dit toeganklik gemaak moet word.

'n Saak wat ons dadelik moet noem, is dat dit in die wêreld van die wetenskap anders toegaan as op baie ander arbeidsterreine. Vir baie arbeidsterreine, veral die meganiese, geld dit dat daar drie komponente is: die subjektiewe faktor van die persoon, die kapitaalbesteding aan apparatuur, ensovoorts, en die omstandighede waarbinne die werk verrig word - en hiervan is die subjektiewe faktor van die persoon (veronderstel dat dit 'n normale persoon is) die minste belangrik, volgens een arbeidsteorie. In die wetenskaplike wêreld is dit dalk omgekeerd of beslis omgekeerd. Hier is die wetenskaplike persoon, die subjektiewe faktor, die generatiewe bron waaruit (menslik gesproke) alles gaan. Of hy behoort dit te wees - en hy kan dit alleen wees as hy navors. Anders is hy net 'n filter, en sy werk nie resultate nie maar filtrate.

Die universiteit is taamlik bewus van die oordragprobleem, en daarom stig hulle departemente vir tersiêre onderwys - dit wil sê onderwysdepartemente vir dosente aan die universiteite.

Is dit miskien nie bietjie laat begin met 'n goeie saak nie? Om mense wat reeds dosente op universiteit is te leer om hulle kennis toeganklik te maak? Dalk moet ons sê: ja, helaas, ja! Want dalk is hierdie saak uit nood gebore, die nood naamlik van 'n geografiese groot land met te veel universiteite vir die klein rekruteringsmoontlikhede van geskikte akademië. Maar daar is 'n ernstiger argument wat bykom. Die universiteite self plaas eensydig die klem op doseer deur hulle tersiêre onderrigdepartemente. Tersiêre onderwysdepartemente hoort wel daar, al is dit met 'n helaas, maar dis 'n halwe oplossing vir die akademiese probleem, 'n al aan die een kant swaar dra. Ons kan alleen vergenoegd wees as ons naas 'n departement vir tersiêre onderwys ook 'n departement of departemente het vir die teorieë en tegnieke van akademiese navorsing. As ons die dosent eers op universiteit kan leer doseer, kan ons hom ook (al is dit jammer genoeg dan eers) leer navors. Pas dié dosent wat weet om self na te vors, kan die *student* leer navors, en dit moet ons die student leer.

As ons buro's vir navorsing alleen administratief is, skort daar tog nog iets.

Daar is nie net die teorieë van die wetenskap nie, nie net die teorieë van die toeganklik maak van die wetenskap nie, daar is ook die teorieë van die tegnieke, beginsels en metodes van wetenskaplike navorsing

Op die oomblik weet ek in die geesteswetenskappe van net een fakulteit aan ons eie universiteit wat twee boeke voorskryf aan sy studente oor die metodes van navorsing in daardie fakulteit. Daar mag meer wees, maar ek weet net van hierdie een geval. Dit is onthutsend.

Dit is vanselfsprekend dat die wetenskap nie alleen gerig moet wees op sake buite homself nie, dit wil sê nie alleen ekstravert gerig moet wees, soos ek dit vroeër gestel het nie - hy moet homself as eerste objek hê, hy moet homself heel eerste vra: *wat is ek, hoe is ek wetenskap*

hoe lyk ek as wetenskap soos ek aan die *universiteit* beoefen word?

As ek dan aan die universiteit as plek van die wetenskap dink, kom ek nie weg van die fundamentele opvatting van die wetenskap nie, naamlik dat dit iets is wat beoefen word ter wille van die loutere vreugde en kennisavontuur daarvan, die ontdekking van 'n deel van Gods skepping, waarvan ek self, met my eie brein, en sy bedenkself, my gees met sy maakself, my liggaam, my omgewing ensovoorts, deel is, en my omgewing strek vandag tot by die maan en verder.

Miskien het my vak, die literatuurwetenskap, iets daarmee te make dat ek so redeneer: die literatuur het weinig toepassingswaarde, maar dis een van die menslikste en onmisbaarste dinge wat ons ken. As ons dit sou verwyder, sou ons een van ons kosbaarste kosbaarhede verwyder wat ons van die Skepper gekry het. Een voorbeeld: vra maar rond: Shakespeare is *vandag* meer lewend as Nelson, en *dóén* vir die Engelse volk vandag meer as Nelson, en vir ander volke, ook ons eie. As ons net dit wat ons kan weeg, meet en tel en toepas aan die universiteit wil behou, moet die literatuur loop, maar voor hom moet dan dalk die teologie, die filosofie en baie ander loop.

Ek is bly dat ek my lewe lank my vermoëns bestee het aan iets wat weinig pragmatiese waarde het. Ek het my vak beoefen ter wille van die vak self, waarin God sy genade en gawes aan ons geopenbaar het, naamlik dat ons wondere met die taal kan verrig: ons hele denk en weet is daarvan afhanklik, ook ons kuns in die vorm van die literatuur. Net soos ek dan glo in die beoefening van my vak ondanks sy weinige toepassingsmoontlikhede, glo ek in die teorie van die wetenskap ter wille van die wetenskap self.

Hoe verder die mens ontwikkel, hoe meer ontwikkel hy

behoefte wat ingestel is nie alleen op die oorlewingsfunksies soos eet, drink, geklee gaan, goed woon, oorlog voer (ja!) ensovoorts nie. Met ander woorde, hoe verder die mens ontwikkel, hoe meer moet die universiteite *bestaansrede* in plaas van *bestaanskrisisse* hê. Dit sou die normale verskynsel moet gewees het.

Dit is selfs waar van die akademikus sêlf dat hoe verder hy ontwikkel, hoe meer vors hy na om die vreugde van die navorsing. Daarom dat prof. F.J. Labuschagne, my gewese leermeester, wat al 'n kwarteeu gelede afgetree het op die normale aftree-ouderdom, nog steeds sy dag by sy lessenaar deurbring en meer per dag studeer as baie akademië wat in voltydse betrekkings staan. Geen amp, betrekking, status of rang of verpligting of behoefte aan woon, eet, geen lewensbehoefte hoegenaamd dwing hom daartoe nie, net die vreugde van die studie self - 'n gesindheid wat nog altyd deur die staat uitgebuit is: met min of selfs sônder beloning beoefen die wetenskaplike sy wetenskap (die owerhede weet dit blykbaar!) Die feite wat my dosente my aan die universiteit geleer het, het lankal in hooftrekke irrelevant geword, maar die voorbeeld van hulle wetenskaplike instelling bly, vir almal wat dit wou raaksien.

Aan die ouere Europese universiteite is departemente en instellings soos bv. 'n Musiekkonservatorium, 'n departement Spraakleer en Drama, 'n afdeling vir Beeldende Kunste ensovoorts nie deel van die universiteit nie. Wanneer ons minder pragmaties en meer primêr wetenskaplik ingestel is, mag ons vind dat hierdie instellings en departemente juis by die universiteit hoort.

Ek wil afsluit deur te sê dat ons met reg kan kla dat ons aan die universiteite - dié wat dit met reg verdien - nie deur die vergoeding wat ons ontvang bra aangemoedig word om te studeer en te doseer ter wille van die suiwer wonder van die verkenning van ons skepping waarbinne ons leef nie; en die universiteite word as sodanig, dus

afgesien nog van salarisse wat wetenskaplikes ontvang, nie ruim genoeg van geldelike middele voorsien nie, maar ek is bly dat ek uit eie ervaring kan sê dat h instelling soos die RGN, waarvan ons in die geesteswetenskappe afhanklik is, nog altyd gewillig was om die wetenskapsbeoefening ruimhartig te behandel, ook dáár waar die wetenskap om fundamenteel wetenskaplike redes beoefen word, ter wille van die blote erkenning van die werklikheid waarbinne ons leef, wat my as individu insluit, wat die Goddelike insluit, en die sterre, tot by die kwasars.